

TIPOGRAFIA „PATRIA” – PRIMA TIPOGRAFIE ROMÂNEASCĂ DIN ORADEA (1905)

Doina-Gabriela ANANIE*

PATRIA – THE FIRST ROMANIAN PRINTING HOUSE IN ORADEA

Abstract

The establishment of Romanian printing houses in Transylvania was possible due to the contributions, mainly financial ones, received from individuals, church men and cultural institutions.

In Oradea, the first Romanian printing house was founded in 1905, by a young and bold printer, George Magyar. The decision of Iosif Vulcan, the editor of *Familia*, one of the most important Romanian publications of that time, to move his revue to the new printing house, was an important step and, in the same time, a spring board for the young printer. Although the collaboration didn't last long, the impact that it had hasn't remained unnoticed. Even the name that was chosen for the printing house, *Patria*, was a symbolic one, one that makes us think about hope and unity.

Keywords: Romanian printing house, *Patria*, Oradea, George Magyar, *Familia*, Iosif Vulcan.

Tipografiile românești înființate în Ardeal au urmărit, încă de la început, pe lângă răspândirea culturii naționale, și trezirea conștiinței naționale a populației românești. Ele au oferit intelectualilor români posibilitatea de a-și vedea publicate lucrările, opere ce reflectau în mare măsură realitățile vieții, pline de obstacole - materiale sau de altă natură -, neajunsuri și greutăți. Apariția acestor tipografii a fost posibilă datorită sprijinului, îndeosebi financiar, primit din partea unor persoane particulare, oameni ai bisericii și instituții culturale ale vremii.

Ardealul ocupă un loc de frunte în ceea ce privește cărțile tipărite, aici, mai precis la Sibiu în 1544, apărând prima carte tipărită în românește, *Catehismul românesc*. Dintre cele mai importante tipografii înființate aici, la sfârșitul secolului al XIX-lea – începutul secolului al XX-lea, vom aminti¹:

- Tipografia Seminarului Greco-Catolic de la Blaj (1750);
- Tipografia Diecezană (ulterior Arhidiecezană) de la Sibiu (1850);
- Tipografiile de la Brașov deschise de publicistul Tudor Alexi, gazetarul Aurel Mureșianu și de frații Nicolae și Ioan Ciurcu² (1880-1881);
- Tipografia „Aurora” a lui A. Todoran din Gherla (1881);

* Muzeul Țării Crișurilor, gabiananie@yahoo.com.

¹ Ion Mușlea, *Din istoria tipografiei, editurii și librăriei românești în Ardeal (1830-1918)*, în *Gând românesc*, Anul VII, nr. 10-12, decembrie 1939, p. 419 și *passim* (http://dspace.bcuculuj.ro/bitstream/123456789/6857/1/BCUCLUJ_FP_BALP73_1939_007_010_012.pdf).

² Frații Ciurcu erau nepoții lui Zaharia Carcalechi, macedoromânul născut la Oradea, librar și tipograf, care, după plecarea sa la Budapesta, a avut o contribuție însemnată la răspândirea cărților românești.

- Tipografia „Victoria” din Sălaj a învățătorului Ioan P. Lazăr (1903);
- Tipografia „Carmen” din Cluj a lui Petru P. Barițiu (1904);
- „Tipografia și librăria poporului” a lui Constantin Pop din Făgăraș (1906);
- Tipografia „Doina” din Beiuș a lui Nicolae Bolcaș și Ioan Ciordaș (1912) ș.a.

Dacă în cazul Blajului și al Sibiului, ambele sedii de mitropolii, organizarea tipografiilor naționale a beneficiat de sprijinul nemijlocit al bisericii³, Oradea, unicul oraș de reședință cu doi episcopi români, ortodox și greco-catolic, nu a reușit să-și facă o tipografie națională.

Primele informații în legătură cu înființarea unei tipografii românești în Oradea-Mare le găsim în revista culturală ilustrată *Răvașul* din Cluj, al cărei proprietar editor era dr. Elie Dăianu, protopop greco-catolic de Cluj: „Tipografiile românești se înmulțesc în mod îmbucurător. După tipografia «Carmen» a d-lui Petru P. Barițiu în Cluj s’a deschis o tipografie românească în Oradea-mare «Patria» a dlui G. Magyar – Ungur. La 1 iulie se deschide cum aflăm tipografia «Luceafărul» în Budapesta. În Sighetul Maramureșului asemenea e plănuită înființarea unei tipografii românești, care dorim să se realizeze. E un semn foarte bun înmulțirea tipografiilor noastre”⁴. Într-adevăr, apariția acestor tipografii a adus noi speranțe în sufletul intelectualilor români din acele orașe, care până atunci își publicau manuscrisele la tipografii maghiare sau evreiești, asta în cazul în care le erau acceptate⁵, și le-a întărit credința în lupta pentru afirmare culturală a neamului românesc.

Despre această nouă tipografie românească găsim câteva rânduri și în revista *Familia* a lui Iosif Vulcan: „Ceea ce Oradea-mare încă n’a avut, acum are: o tipografie românească. A înființat-o tipograful român dl George Magyar sub numirea de «Patria». Îi urăm succes”⁶.

Un nou anunț cu privire la înființarea „Patriei” găsim tot în *Răvașul* dr. Elie Dăianu: „Dl George Magyar, tipograf român, aduce la cunoștința on. public românesc, că și-a deschis tipografie sub numele «Patria» în Oradea-mare, strada Teleky nr. 12. Noua întreprindere e provăzută cu cele mai noue mașini, fiind în stare de a efeptui ori-ce cereri și dorințe. Atragem binevoitoarea luare aminte a publicului din acele părți asupra aceste noue tipografii, care înseamnă, dacă nu o cucerire, cel puțin un mijloc de isbândă și de înțrămare sufletească pentru cei ce doresc să lupte și să viețuiască ca românii”⁷.

Importanța înființării acestei tipografii, pentru cultura românească din Oradea, „aflată la marginea extremă a elementului românesc”⁸, și nu numai, este salutată și de Iosif Vulcan, redactorul *Familiei*, care-și va muta publicația de la tipografia Iosif Lang, unde revista apăruse din 1890 până în 1904, la „Patria”. Decizia lui Vulcan ne apare ca o urmare firească a înființării tipografiei românești, *Familia* fiind una din revistele publicate la Oradea în limba română⁹. El face apel la publicul românesc să sprijine tânăra tipografie și pe îndrăznețul său proprietar, român din părțile Sălajului, care a luat hotărârea de a înființa o tipografie românească în orașul de pe Crișul Repede. Din păcate această colaborare se va încheia în decembrie 1906, dată la care iese de sub tipar ultimul număr al *Familiei*, după patruzeci și doi de ani de apariție.

Despre George Magyar, tot *Familia* este cea care ne oferă câteva informații scurte. Astfel, în septembrie 1905¹⁰ apare anunțul decesului doamnei Lucreția Magyar, născută Baci, în vârstă de 21 de ani. Alte detalii cu privire la moartea prematură a tinerei soții

³ Astfel de tipografii mai existau la Gherla, Lugoj, Arad și Caransebeș.

⁴ *Răvașul*, Anul III, nr. 26, 1 iulie 1905, p. 107 (http://documente.bcuculuj.ro/web/bibdigit/periodice/revasul/1905/BCUCLUJ_FP_PII970_1905_003_026.pdf).

⁵ Unele articole ale oamenilor de presă români apărute prin publicațiile vremii nu erau întotdeauna bine primite, în numeroase rânduri autorii fiind puși sub acuzare de autorități și obligați să plătească amenzi destul de mari.

⁶ *Familia*, Anul XLI, nr. 27, 3/16 iulie 1905, p. 323.

⁷ *Răvașul*, Anul III, nr. 28, 15 iulie 1905, p. 115.

(http://documente.bcuculuj.ro/web/bibdigit/periodice/revasul/1905/BCUCLUJ_FP_PII970_1905_003_028.pdf)

⁸ *Familia*, Anul XLI, nr. 34, 21 august/3 septembrie 1905, p. 408.

⁹ Pe lângă *Familia*, o singură publicație mai apărea în limba română la Oradea la început de secol XX, și anume revista umoristică *Vulturul* a lui Iustin Ardelean. Publicații maghiare erau în număr de 15. Vezi Constantin Mălinaș, *Tipografi, tipografii și edituri în Bihor 1565-1948*, Editura „Mihai Eminescu”, Oradea, 1995, p. 21.

¹⁰ *Familia*, Anul XLI, nr. 39, 25 septembrie/8 octombrie 1905, p. 467.

nu sunt publicate. La finalul aceluiași an, la rubrica „Hymen”¹¹ apare anunțul logodnei d-lui George Magyar cu domnișoara Mărioara Bica, fiica lui Vasile Bica, proprietar în Tășad¹². În ianuarie 1906, tot la rubrica „Hymen” a *Familiei* este anunțată căsătoria proprietarului tipografiei „Patria” cu domnișoara Bica¹³. Vasile Bica, socrul lui Gerorge Magyar, era notar cercual în Tășad, membru ordinar al *Asociației pentru literatura română și cultura poporului român* în despărțământul Ceica¹⁴.

Tipografia va funcționa până la începutul anilor '40 cu intermitențe. În 1923 o găsim la o altă adresă, pe str. Aurel Vlaicu nr.8¹⁵, iar în 1940 pe str. Vasile Alecsandri nr.13¹⁶. În „Ghidul și compasul comercial și industrial pe anul 1937-1938” a lui S. Somogyi Ludovic nu este menționată.

Dintre lucrările publicate la „Patria” vom aminti câteva titluri:

- Bodnariu Gavril¹⁷, *Hârburi risipite. Legende din popor* (1906);
- „Cuvântări bisericești de Massilon. Episcop de Clermont și membru al Academiei Franceze”. Din originalul francez, traduse de Ioan Genț. *Protopop gr. cat. din Oradea. Tom II. Cu permisiunea preaveneratului ordinariat gr. cat. de Oradea – Mare* (1906);
- Calendarul revistei *Micul misionar* (1935-1937)¹⁸;
- Broșura „150 de ani de la sfârșitul lui Horea” – conferințe ale prof. Crăciun Andrei¹⁹ (1937);
- Crăciun Andrei, *Din trecutul neamului nostru (Scurtă istorie a românilor pe înțelesul tuturor)*, ediția a II-a, revăzută și completată (1937);
- Crăciun Andrei, *Istoria românilor și a lumii de la început până la 1546. Manual pentru clasa I a gimnaziilor și liceelor industriale* (1938);
- Crăciun Andrei, *Istoria românilor și a lumii de la 1546 până la 1848. Manual pentru clasa a II-a a gimnaziilor și liceelor industriale* (1938);
- Crăciun Andrei, *Istoria românilor și a lumii de la 1848 până azi. Manual pentru clasa a III-a a gimnaziilor și liceelor industriale* (1938);
- *Anuarul municipiului Oradea* (1938)²⁰;
- P. Martin de Cochem O.F.M. *Cap. I Sfânta Liturghie*, prelucrare în românește de P. Ion M. Gârleanu²¹ O.F.M. Conv (1940).

Deși nu a avut o activitate constantă – să ne gândim și la faptul că și-a mutat sediul în câteva rânduri - precum alte tipografii românești, lucru ce probabil s-a reflectat atât asupra

Fig. 1. Coperta broșurii prof. Andrei Crăciun apărută la tipografia „Patria” (1937)

¹¹ Era rubrica de anunțuri matrimoniale.

¹² *Familia*, Anul XLI, nr. 50, 11/24 decembrie 1905, p. 599.

¹³ *Idem*, Anul XLII, nr. 2, 7/21 ianuarie 1906, p. 24.

¹⁴ *Transilvania*, nr. 5, septembrie-octombrie 1912, p. 326. (http://documente.bcuculuj.ro/web/bibdigit/periodice/transilvania/1912/BCUCLUJ_FP_279996_1912_043_005.pdf).

¹⁵ *Ghidul orașului Oradea-Mare*, întocmit de Iosif Horváth, Tipografia Kosmos, Oradea, 1923, p. 159.

¹⁶ *Unirea poporului*, Anul XXII, nr. 9, 3 martie 1940, p. 7 (http://dspace.bcuculuj.ro/bitstream/123456789/32383/1/BCUCLUJ_FP_PIII1272_1940_022_0009.pdf).

¹⁷ Preotul și poetul Bodnariu Gavril era arădean. A fost colaborator al revistelor *Lumina* (Gyula), *Tribuna poporului* (Arad), *Călimdarului Plugarului* (Brașov).

¹⁸ Lucia Cornea, *Repertoriul periodicelor românești editate în Bihor în perioada interbelică*, în *Crisia* XVII, 1987, p. 720.

¹⁹ Andrei Crăciun era profesor la Liceul Comercial din Oradea.

²⁰ Lucia Cornea, *op. cit.*, p. 717.

²¹ Ion M. Gârleanu a fost un călugăr franciscan, poet. A lucrat la Academia Teologică Greco-Catolică din Oradea, iar după 1940 la școlile din Beiuș.

numărului de volume tipărite cât și asupra celor ce au dorit să-și publice lucrările aici, tipografia „Patria” din Oradea a apărut pe scena vieții culturale orădene într-un moment în care era mare nevoie de ea. Colaborarea cu revista lui Iosif Vulcan a fost ca o trambulină pentru tânărul proprietar, *Familia* fiind una dintre publicațiile românești de prestigiu din acea perioadă. Chiar dacă această colaborare a fost una de scurtă durată, impactul pe care Iosif Vulcan și revista sa l-au avut asupra lui George Magyar și a tipografiei sale nu a rămas probabil fără ecouri. Până și numele ales tipografiei, „Patria” este unul simbolic am putea spune, unul care ne duce cu gândul la speranță și unitate.